

Matthew W. Bates

Salvation by Allegiance Alone: Rethinking Faith, Works, and the Gospel of Jesus the King

Spasenje odanošću samom: ponovno promišljanje vjere, djela i evanđelja Isusa Kralja

Grand Rapids, Michigan, USA, Baker Academic, 2017, 234.

Povremeno kad ugledate naslov neke nove knjige, možda pomislite „ovo je knjiga za koju bih volio da sam je sam napisao“. Upravo se to meni dogodilo s knjigom Matthewa Batesa *Spasenje odanošću samom*. Doista, kada sam prvi put ugledao naslov, odmah sam pomislio „to je knjiga koju sam ja mogao napisati“, ili je to barem tema koju želim detaljnije istražiti. To je zato što sam, kao i mnogi drugi koji dovoljno dobro poznaju grčki koine, svjestan da grčki pojam πίστις podrazumijeva širok semantički raspon značenja, koji osim značenja „vjera“ ili „uvjerenje“, također uključuje značenja poput „vjernosti“ ili „odanosti“, što otvara mnoga intrigantna pitanja o značenju ovoga važnog izraza što se pojavljuje u mnogim odlomcima Novoga zavjeta.

Ukratko, Bates tvrdi da je u kontekstu suvremenog korištenja Novog zavjeta engleski prijevod izraza πίστις kao „vjera“ nedovoljan te da možda čak i dovodi u zabludu. U suvremenoj upotrebi u engleskom jeziku „vjera“ se obično shvaća kao uvjerenje da je nešto upravo tako (intelektualni sporazum), ili pak kao povjerenje, i to često u smislu povjerenja u nekoga ili nešto, usprkos svih izgleda i dokaza. Premda Bates priznaje da πίστις može jednostavno značiti vjerovanje u određene novozavjetne kontekste, on ipak tvrdi da je „odanost“ (engl. allegiance) najbolji pojam koji pokriva širi semantički raspon mogućih značenja izraza πίστις. Jasno je da prikazivanje izraza πίστις kao „odanost“ u Novom zavjetu ima značajne implikacije za novozavjetnu soteriologiju te cjelokupno razumijevanje Evanđelja.

Knjiga je napisana za širu publiku, a ne samo za stručnjake, što prema autoru predstavlja pomalo rizičan potez. No Bates svoju tezu smatra iznimno važnom za suvremenu Crkvu, posebice u smislu tako potrebnog korektiva u kontekstu korištenja skraćene ili čak iskrivljene poruke Evanđelja. Štoviše, autor u svom radu pokriva mnoga područja te se njegov rukopis ne svodi samo na proučavanje pojma πίστις iako je mogao ići i u tom smjeru. Umjesto toga, *Spasenje odanošću samom* najbolje se može razumjeti kao djelo novozavjetne teologije koje je namijenjeno Crkvi, Crkvi koja se trudi razmišljati o soteriologiji, naravi Evanđelja, novom stvorenju i opravdanju utemeljenom na Batesovoj tezi o πίστις.

Nakon uvoda, kojim se uspostavlja daljnji smjer rada i pokreće čitateljev interes za tezu o odanosti, Bates počinje prvo poglavlje raspravom o tome što „vjera nije“, razmatrajući danas sveprisutne nesporazume ili poluistine o „vjeri“. Tako

„vjera“ u biblijskim tekstovima (čitaj πίστις) nije „suprotstavljena istini koja se temelji na dokazima“ niti znači nedjelatno uvjerenje da će se Bog pobrinuti za sve naše probleme, baš kao ni „skok u tamu“. Bates s pravom pokazuje da biblijski primjeri, koji se često čitaju na taj način (primjerice, Hebrejima 11. poglavlje), više prikazuju vjeru kao odlučujuće djelovanje u svijetu koje Božji ljudi poduzimaju iz razloga koji nisu odmah vidljivi, ali ih na to potiče njihova iskustvena stvarnost Boga te takvo djelovanje predstavlja odgovor na objavljene Božje zapovijedi.

Bates nadalje ovdje tvrdi da vjera nije „suprotna djelima“ niti se ona svodi samo na puko intelektualno uzdizanje do odabranih istina Evanđelja. Ove su posljednje dvije tvrdnje bliske temeljnim teološkim tvrdnjama koje se iznose u ovoj knjizi i možda upravo predstavljaju tvrdnje koje će potencijalni čitatelji smatrati najizazovnijima. Pošto su takva neprimjerena poimanja „vjere“ toliko rasprostranjena i ukorijenjena, ne samo u dominantnoj kulturi već i među samim kršćanima, za Batesa je poželjno da se biblijski izraz πίστις prevodi drugačijim izrazom od onoga uobičajenog – kao „odanost“.

U drugom i trećem poglavlju razmatra se samo Evanđelje, kako u Pavlovoj perspektivi (poglavlje 2) tako i kroz samo Isusovo učenje (poglavlje 3). Bates primjećuje da mnogi kršćani zapravo poučavaju i vjeruju u „skraćeno Evanđelje“ koje dobru vijest svodi na poruku pojedincu o Isusovoj otkupljujućoj smrti za oprostjenje grijeha. Autor, međutim, smatra da je Isusova smrt jedan od temeljnih elemenata cjelovitog Evanđelja, pri čemu ustvrđuje da je Evanđelje puno sveobuhvatnije te da je oprostjenje grijeha za pojedinca posljedica vjere u Evanđelje, ali ne i Evanđelja samog. Bates nastavlja dokazivati, oslanjajući se na rad C. H. Dodda (*The Apostolic Preaching and its Developments*), da u Pavlovim poslanicama i evanđeljima postoji osam ključnih elemenata Evanđelja ili priče o „dobroj vijesti“: Isusova prethodna egzistencija, njegovo preuzimanje ljudskoga tijela kao Davidova nasljednika, smrt za grijeha u skladu sa Svetim pismom, njegov pokop, uskrsnuće treći dan u skladu sa Svetim pismom, pojavljivanje nakon uskrsnuća, uzdizanje Boga s desna kao Gospodina te njegov povratak u svrhu Posljednjega suda. Ovih osam elemenata čine „Evanđelje“, a ljudi su, dakle, pozvani odgovoriti na njegovu evandeosku poruku sa πίστις, što znači „odanošću“.

Za Batesovu je tvrdnju od presudne važnosti to da Isusovo uzvisivanje kao Mesije ili kralja, nije samo puki dio „Evanđelja“ već njegov vrhunac. Uskrsli i uzvišeni Isus sada vlada s Ocem na nebu pa tako poziv na imati ili dati πίστις kralju podrazumijeva puno više od pukog intelektualnog pristanka ili prihvaćanja njegove otkupiteljske smrti kao sredstva za postizanje vječnog života. Umjesto toga, πίστις podrazumijeva izražavanje odanosti ili vjernosti pravome kralju. U četvrtom se poglavlju Bates potom bavi ključnim biblijskim tekstovima kako bi dokazao opravdanost razumijevanja izraza πίστις na način koji predlaže u knjizi. Bates, kao prvo, daje primjere iz književnih tekstova iz razdoblja drugoga hrama,

u kojima se πίστις jednostavno treba prevoditi izrazom kao što je „odanost“ ili „vjernost“ (primjerice 1 Makabejci 10,25-27; 3 Makabejci 3,2-4; i brojni primjeri iz djela Josipa Flavija [vidi Bates 80]). Nadalje, Bates pokazuje da Pavao koristi izraz πίστις kako bi prikazao Božju vjernost njegovu narodu (Rimljanima 3,3), a isto vrijedi i za novozavjetne tekstove (Rimljanima 3,21) za koje se može pretpostaviti da se izraz πίστις koristi za opisivanje Isusove osobne sklonosti Bogu kao onom koji jest „vjeran“ ili „odan“ (πίστις). Bates nadalje naglašava da su rimski vladari „širili vlastite verzije dobrih vijesti“ te da je očekivana reakcija njihovih podanika svakako bila uvjerenost, povjerenje i odanost. Ispovijedanje Isusa kao Gospodina i davanje πίστις njemu samome u grčko-rimskom svijetu bili bi shvaćeni kao izrazi, ne samo religijskog uvjerenja već i političke odanosti.

Za Batesa, dakle, ovi i drugi primjeri dokazuju širu semantičku domenu pojma πίστις, dok vjera i vjernost predstavljaju samo njegove odabrane aspekte, baš kao što je to slučaj i s idejom odanosti. Bates tvrdi da je izraz „odanost“ u stanju izraziti sve te ideje na puno bolji način od izraza „vjera“.

Zaključuje iznošenjem svog stajališta o tri ključna elementa onoga što izraz πίστις podrazumijeva u Novom zavjetu: intelektualno prihvaćanje osmodijelnog Evanđelja; javno izražavanje odanosti Isusu kao Gospodinu; „utjelovljenu vjernost“ Isusu, što zapravo označava „istinsku, iako ne savršenu poslušnost“.

Dok će mnogi čitatelji spremno potvrditi prvi, a možda i drugi od ta tri aspekta izraza πίστις, mnogi će bez sumnje ustuknuti pred onim trećim. Zamjenjuje li ovdje Bates vjeru djelima? Želi li se vratiti na koncept spasenja koje se temelji na zakonu? Autor razmatra ova i druga slična pitanja u petom poglavlju pod naslovom „Pitanja o odanosti samoj“. Bates ovdje potvrđuje da poima spasenje kao dar od Boga (milost), a ne kao nešto što se može zaraditi ili zaslužiti. Ipak, iz toga nužno ne slijedi da davatelj rečenog dara ne očekuje obavezni odgovor. Slijedeći Johna Barclaya (Paul and the Gift), Bates tvrdi da se radi o „pogrešnom razumijevanju milosti“ u antici i u Pavlovim pismima, kako bi sugerirao da milost ne može uistinu biti milost ako zahtijeva poslušnost kao obavezan odgovor (str. 104). Moglo bi se, dakle, reći da Bog nije dužan spasiti ljude bilo čime ili bilo kime izvan sebe, ali se čini da slobodno odlučuje tražiti da odgovor na njegov dar ne podrazumijeva samo intelektualno prihvaćanje Evanđelja i povjerenje u njegovu sposobnost da dovede do konačnog spasenja, već također predmnijeva poslušnost i život u odanosti. Doista, uz neke iznimke (primjerice, pokret „slobodne milosti“) većina bi kršćanskih teologa potvrdila, čak i ako koriste različite načine formuliranja ove ideje (čak i ako je odvajaju od izraza πίστις), da istinski kršćanski život treba donijeti plodove poslušnosti i dobrih djela kako bi se dokazala njegova autentičnost (ustrajnost). Štoviše, Bates naglašava da odanost Kristu nije kvantitativna, već kvalitativna postavka; radi se, naime, o „ustaljenom uvjerenju i temeljnoj dispoziciji“. Pitati se koliko je vjernosti potrebno jest pogrešno.

Bolje je pitati se koja je vrsta odanosti potrebna ili kome je dugujemo – ovdje se misli na bogatog vladara u evanđeljima čiji je neuspjeh (u skladu s verzijom po Mateju), prema mišljenju tekstopisca, nastao zbog propusta da se Isusu pristupi na način nepodijeljene odanosti. Bates to formulira ovako: Prvobitno proglašena odanost (πίστις) Isusu kralju stvara jedinstvo s kraljem i njegovim tijelom (Crkvom), a ta se veza postupno dalje razvija kroz utjelovljenu (stvarnu) vjernost i praktičnu odanost koja podrazumijeva dobra djela.

Ovo jedinstvo s Isusom vjerniku omogućava da bude dionikom pravednosti Krista koji je već proglašen pravednim. Ove ideje autor nadalje razvija u osmom poglavlju.

Isprva se poglavlja šest („Uskrsnuće i novo stvorenje“) i sedam („Obnavljanje idola Boga“) doimaju kao svojevrсно iznenađenje pošto izgleda kao da su donekle odvojena od tijeka misli prethodnih poglavlja. I dok izviru daljnji argumenti vezani uz tezu o odanosti, ova poglavlja nisu u tolikoj mjeri eksplicitna kao što bi mogla biti te bi u tom kontekstu određeni prijelaz s pripadajućim objašnjenjima bio dobrodošao. Ipak, ova se dva poglavlja ističu kao poticajni diskursi o važnim biblijsko-teološkim temama o novom stvorenju i slici Božjoj. Čitatelju ovdje postaje jasno da se argument proširuje u opsežnije razmatranje koncepta spasenja u Novom zavjetu. U šestom poglavlju Bates s pravom ukazuje na činjenicu da se spasenje, kao što je prikazano u Novom zavjetu, ne odnosi na dušu pojedinca koja stiže u raj, već na Božju obnovu neba i zemlje i tjelesno uskrsnuće Božjeg naroda. Osmo poglavlje potom nadalje istražuje implikacije spasenja za ljude kao transformirane nositelje slike Boga u novom stvorenju, stvorenju koje zrcali Isusa Krista, autentičnog i cjelovitog nositelja Božje slike.

Osmo je poglavlje jasno predstavljeno kao ključno poglavlje knjige u kojem Bates razmatra pojam odanosti u smislu opravdanja i Božje pravednosti. Bates tvrdi da novozavjetni dokazi ne omogućavaju sustavni uvid u „raspored spasenja“, pri čemu opravdanje predstavlja jedan od koraka toga procesa. Umjesto toga, zajedno s mnogim suvremenim teolozima, Bates naglašava prioritetnu važnost jedinstva vjernika s Kristom. Međutim, on isto tako navodi da je opravdanje prošla, sadašnja i buduća stvarnost vjernika, o čemu svjedoči trajno su-djelovanje s Kristom.

Odbacujući strogo imputacijski (reformirani, protestantski) pogled, baš kao i impartacijski (rimokatolički) pogled, Bates predlaže da je Božja pravednost kod Pavla „Božja uskrsiteljska presuda u kojoj je Isus, koji na sebe preuzima sav gnjev i iskupljenje grijeha, jedini pravedni kralj – a to je presuda koju dijele svi koji su sjedinjeni s Isusom kao kraljem.“ Bates ipak misli da razdvajanje koncepta pravednosti spasenja od koncepta pravednosti posvećenja – što se tipično pojavljuje u većini protestantskih formulacija – nije potkrijepljeno dokazima iz Svetog pisma. Umjesto toga, pravednost je istodobno „proglašena, ostvarena i djelotvorna“,

počevši od krštenja i primanja Duha Svetoga – početnog jedinstva s Kristom – a nastavlja se kroz jedinstvo s Kristom koje se izražava kao trajna odanost (πίστις). Bates ovakvo stajalište naziva „utjelovljenom pravednošću“.

Završno, deveto poglavlje potom konkretno razmatra mogućnosti kako možemo „prakticirati odanost“. Ovdje Bates ohrabruje čitatelja da se usredotoči na cjelovitu priču o Isusu kako je iznesena u Evanđeljima te na Isusa kao kralja, umjesto da primjenjuje postupak kojim se Evanđelje nastoji individualizirati i reducirati na puku formulu ili, u najgorem slučaju, dati opravdanje lažne sigurnosti. Stoga, Bates piše da je „učeništvo spasenje“ i da „konačno spasenje nije moguće osim putem autentičnog učeništva“.

Spasenje odanošću samom predstavlja važnu knjigu čak i ako se netko u potpunosti ne slaže s tezama koje se u njoj iznose pošto otvara važna egzegetska teološka pitanja vezana uz praktičan kršćanski život. Knjiga će se zasigurno pokazati kao dobar inicijator za razgovor. Po mom se mišljenju Bates u njoj dotiče nečega veoma istinitog o samoj naravi biblijskog pojma πίστις. Nisam još posve siguran je li usvajanje pojma „odanosti“ kao zamjenske riječi za „vjeru“ najbolji put prema naprijed i sumnjam da se takva promjena može dosljedno uvesti u biblijske prijevode. Međutim, potpuno je jasno da su pojmovi poput „odanosti“ ili „vjernosti“ zahvaćeni semantičkim rasponom pojma πίστις, a Batesov će rad u tom kontekstu pomoći učiteljima Svetog pisma da budu izrazitije svjesni šireg i dubljeg značenja dotičnog pojma i koncepta. Ukratko, Crkva se mora više potruditi oko poučavanja što izraz „vjera“ zapravo znači, a Batesov rad pritom predstavlja vrlo vrijedan i smislen doprinos razvoju. Također, na kraju svakog poglavlja nalazi se popis korisnih pitanja koja ovu knjigu čine izvrsnim resursom za kolegij o novozavjetnoj soteriologiji.

Međutim, primijetio sam da nedostaju neki elementi koji bi mogli dobro podržati argumente. Kao prvo, premda pozdravljam Batesov poziv na cjelovito Evanđelje, koje podrazumijeva svoj klimaks u Isusovu kraljevanju, pitam se zašto u osmodijelnom cjelovitom Evanđelju nema nekih specifičnih Isusovih učenja i djela (vidi Djela 10,38–39). Bez obzira na to do koje mjere Isusovo učenje predstavlja ili ne predstavlja temeljnu pretpostavku u Pavlovim pismima, ono je svakako u središtu pozornosti Evanđelja. Drugim riječima, Isus nije samo poučavao o vlastitoj životnoj priči već je poučavao kako treba živjeti kao subjekt u kraljevstvu Božjem. Možda je to značilo da se u #2 podrazumijeva: „Isus je preuzeo ljudsko tijelo“, ali se to izričito ne navodi.

S tim u vezi čini se da Bates stavlja naglasak na Pavlovu teologiju budući da je vrhunac knjige u osmom poglavlju, u kojem se navode duge rasprave o opravdanju i pravednosti. Mislim da bi autoru koristilo da stavi veći naglasak na evanđelja. Većina poznavatelja Evanđelja razumije da evanđelisti u određenoj mjeri prikazuju učenike na transparentan način kako bi se čitatelji, dok slijede Isusa

unutar same priče, mogli s njima poistovjetiti. Pošto učenje o samome Mesiji vrlo eksplicitno podrazumijeva poziv na sljedbeništvo, pa čak i na „uzimanje svoga križa“, u evanđeljima je ideja odanosti u prikazu učenništva vrlo jasno prisutna. Odbijanje da se slijedi Isusa posljedično se prikazuje kao odsustvo vjere u njega. Stoga, smatram da bi izrazitiji fokus na učenje u evanđeljima i na Isusovo osobno učenje o pravednosti znatno ojačalo tezu ove knjige.

Drugi su pojmovi, koji su po mom mišljenju također pridonijeli Batesovu argumentu, „savez“ i „ljubav“. Potpuno je jasno da je „savez“ iznimno važan starozavjetni koncept koji se u novozavjetnim tekstovima primjenjuje u odnosu na Isusovu otkupiteljsku smrt. Iako διαθήκη („savez“) nije toliko uobičajen u Novom zavjetu, on je ipak duboko ugrađen u židovskoj pozadini toga povijesnog razdoblja te kao takav predstavlja izraz koji se s pravom razumijeva u njegovu starozavjetnom kontekstu kao odnos između dara i odgovornosti (odanost) između Boga i njegova naroda. Uglavnom, povjerenje i odanost sastavni su dio zavjetnih obveza Izraelaca u odnosu na YHWH-a, a Isusova osobna vjernost Bogu Ocu treba se promatrati u svjetlu njegova osobnog držanja zavjeta, koje provodi kao vjerni Židov iz 1. stoljeća. Ono što je ovdje novo jest sam dolazak Isusa kao Mesije Izraela, a taj dolazak inicira novi savez mesijanskog doba tako da je sada Mesija Kralj onaj kome se treba izraziti vjernost i odanost. Stoga, pitam se je li pojam πίστις termin koji dobro opisuje novi savez u Kristu. Redak Rimljanima 3,3 i ovdje izneseni recipročni koncept πίστις zasigurno upućuje na kontekst saveza.

Nadalje, „ljubav“ (ἀγάπη) kao djelovanje u pozadini vjernosti savezu predstavlja ključni novozavjetni koncept, koji je, čini mi se, kompatibilan s vjerom kao odanošću. Sama bi „odanost“ bez dodatnog objašnjenja mogla značiti neku vrstu poslušne dosljednosti koja ne podrazumijeva emocionalni relacijski sadržaj. Za mene je to ovdje značajan problem iako se u potpunosti slažem da je odanost važan, ali ipak zanemaren aspekt pojma πίστις. Zapovijed ljubavi, koju je Isus poučavao i spominje je kroz cijeli Novi zavjet, jednostavno ne predstavlja jedan od načina na koji ljudi vjerno odgovaraju na Isusa, već je temeljni način kako netko pokazuje svoju odanost Isusu. Doista, ako bi netko želio na najbolji način sažeti kako bi trebala izgledati odanost Mesiji, može li se to učiniti bolje od provedbe velikog poslanja? Ljubav ili ἀγάπη ispravno shvaćena nužna je komponenta vjer(nosti) i, po mom mišljenju, poslužila je Batesu kao ključni element utjelovljene odanosti.

Naglašavanje „ljubavi“ ovdje nam također treba biti podsjetnik da, poput „vjere“, a možda i nekih drugih ključnih biblijskih pojmova kao što su primjerice „milost“ ili „slava“, prevelika bliskost s nekim pojmom bez dubljeg razumijevanja temeljnog koncepta u pripadajućem povijesnom kontekstu često može izazvati iskrivljavanje, nepotpunost i pogrešku. Jasno je da „ljubav“ predstavlja još jednu riječ koja u našoj široj kulturi ima vrlo različito značenje, a koje također utječe

na to kako određeni pojam koristimo u Crkvi. Teolozi i biblijski znanstvenici moraju nastaviti vjerno raditi na daljnjem egzegetskom proučavanju ovih koncepata u njihovu kontekstu tako da Mesijino učenje može ostati svježije i jasno u svim kulturama i novim naraštajima. Zahvalan sam da nam je Matthew Bates kroz svoje proučavanje pojma πίστις, kao odanosti ili vjernosti, dao tako dobar primjer egzegetskog otkrivanja i preustroja naizgled uobičajenog pojma. Čitatelji će sami za sebe odlučiti hoće li općenito odbaciti pojam „vjera“ i zamijeniti je „odanošću“ ili će radije zadržati isti pojam, ali uz izrazitije razumijevanje njegova punog značenja. Naposljetku, egzegeza pojedinih tekstova u kojima se pojavljuje izraz πίστις nadalje će se trebati više baviti argumentima koji daju prednost ideji odanosti/lojalnosti.

Gregory S. Thellman
s engleskog prevela Dalia Matijević

N. T. Wright

Jednostavno kršćanin

Beč: EEM, 2019., str. 226.

U izdanju Eastern European Mission, a na zamolbu Biblijskog instituta, početkom 2019. godine objavljena je knjiga poznatoga kršćanskog autora N.T. Wrighta *Jednostavno kršćanin*. Knjiga je prijevod engleskog izdanja *Simply Christian*, objavljenog 2006. godine. Preveo ju je Damir Kramarić, a izdanje na hrvatskom jeziku može se besplatno dobiti na Biblijskom institutu.

Knjiga se sastoji od uvoda, šesnaest poglavlja te svojevrsnog zaključka. U prvome dijelu pod naslovom „Odjeci glasa“ Wright istražuje četiri područja suvremenih težnji: pravednost, duhovnost, odnose i ljepotu. Wright napominje kako govoreći o te četiri teme daje u prvome dijelu tek djelomičan odgovor, a cjelovitiji odgovor razvija se kako se knjiga primiče kraju. Drugi dio „Gledajući u sunce“, koji sadrži šest poglavlja, raspravlja o središnjem kršćanskom vjerovanju u Boga – Boga koji je otkriven u Isusu pozvao židovski narod da bude njegovo sredstvo u planu spasenja i ponovnom oblikovanju svog stvorenja. Wright također po dva poglavlja posvećuje Isusu i dva Duhu Svetom. Treći dio „Odsjaj slike“, također kroz šest poglavlja, praktično opisuje kako u praksi izgleda slijediti Isusa, biti nadahnut njegovim Duhom i promicati Božji plan za njegovo stvorenje.

Prvo poglavlje „Pomirenje sa svijetom“, kojim počinje prvi dio knjige, ističe kako svi znamo da postoji nešto što se zove pravednost, ali joj se ne možemo približiti. Osjećaj pravednosti dolazi u paketu ljudskosti, kada doživimo nepravdu, to nas boli, ali Wright postavlja pitanje zašto ne možemo popraviti nepravdu? Štoviše, unatoč svim nastojanjima, pravda i pravednost kao da nam klizi kroz